

Grönplan för Mariehamn

Dnr MHSTAD/687/2019

Stadsutvecklingsnämnden 9 §, 16.03.2021

Bilagor:

- Generalplanen – karta över parker och grönområden; A – SUN 9 §
- Miljöprogram 2019-2030; B – SUN 9 §
- Utdrag ut Boverkets ”Ekosystemtjänster för hållbara städer och samhällen”; C – SUN 9 §

Bakgrund

Beslutet att ta fram en grönplan för Mariehamns stad togs av stadsfullmäktige i april 2019 då stadens miljöprogram godkändes. Målet för en ”Hållbar stadsutveckling för en god livsmiljö” innefattar en målbild för 2030 vilken lyder:

Stadsmiljön har utvecklats så att den bebyggda miljön i Mariehamn erbjuder en god livsmiljö där resurser och markområden nyttjas på ett hållbart sätt och med ekosystem i balans. Mariehamns grönområden har bevarats och utvecklats till en sammanhängande grönstruktur som bidrar till artrikedom, biologisk mångfald och stärker motståndskraften i ekosystemet. Det är nära till naturen. I stadsmiljön finns attraktiva parker och stränder som bjuder in till rekreation för människor i alla åldrar. Stadens verksamheter bedrivs i lokaler som svarar upp mot höga krav vad gäller miljö och hälsa. Utomhusmiljöer som används av stadens verksamheter är sunda, inspirerande och naturnära. Våtmarker med biologisk mångfald och god ekologisk status finns tillgängliga i stadsmiljön. Staden har utvecklats till ett samhälle som står robust inför klimatförändringar. Stadens sårbarhet inför effekterna av klimatförändringar är minimerad.

Enligt indikator 4.1 i miljöprogrammet fastställs att en grönplan ska utarbetas. Det finns inget lagkrav på att kommuner ska ha en grönplan men den är en hjälp för att förtydliga de gröna kvalitéer som finns på orten och kan på så sätt hjälpa kommunen att nå en långsiktigt hållbar utveckling, något som är Plan- och bygglagens syfte. En välfungerande grönstruktur bidrar dessutom till stadens attraktivitet och konkurrenskraft.

Grönplanen stöder Bärkrafts Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland. Grönplanen bidrar till att uppfylla de strategiska utvecklingsmålen nummer 1 (Välmående människor vars inneboende resurser växer), nummer 4 (Ekosystem i balans och biologisk mångfald) och nummer 5 (Attraktionskraft för boende, besökare och företag).

En grönplan stöder även de globala målen, eller Agenda 2030. Grönplanen bidrar till följande Agenda 2030-mål: Mål 11 (Hållbara städer och samhällen), Mål 13 (Bekämpa klimatförändringarna), Mål 14 (Hav och marina resurser) och Mål 15 (Ekosystem och biologisk mångfald).

Vad är en grönplan?

En grönplan är ett kunskaps- och planeringsunderlag som fungerar vägledande och rådgivande. Den är ett värdefullt underlag i kommande stadsplaneringsprojekt för Mariehamns stad samt för det kommande arbetet med översiktsplanering av Mariehamn. Arbetet med grönplanen kommer även att bidra till konkreta förbättringsåtgärder genom åtgärdsförslag för hur grönområden ska utvecklas.

Inför arbetet med grönplan gjordes en omfattande medborgarundersökning över hur befolkningen använder grönområden i Mariehamn. En kompletterande undersökning riktad mot barn och unga pågår under våren 2021. Kulturbyrån har utfört en arkeologisk inventering av Mariehamns park- och naturområden som ett underlag för grönplanen. Under 2020–2021 utförs också en naturinventering av stadens grönområden av konsultbyrån Faunatica. Då naturinventeringen är slutförd kommer en spridningsanalys (en analys där man studerar hur väl utvalda indikatorarter kan spridas mellan olika värdekärnor i staden där målet är att indikatorarternas långsiktiga fortlevnad tryggas) att utföras utgående från data som framkommer i inventeringen.

Förslag till grönplanens målsättningar och strategier

Mariehamns grönplan föreslås ha fyra målsättningar samt tillhörande strategier för att nå dessa mål.

Mål 1

I Mariehamns grönstruktur tas ekosystemtjänster tillvara och utvecklas till nytta för människa och natur.

Ekosystemtjänster är de produkter och tjänster som människan får från naturens ekosystem. Dessa bidrar på flera sätt till vår livskvalitet och välfärd. Ekosystemtjänsterna delas upp i fyra kategorier: stödjande, reglerande, försörjande och kulturella tjänster. De stödjande tjänsterna är ekosystemens grundläggande funktioner och behövs för att övriga ekosystemtjänster ska fungera, exempel på stödjande tjänster är naturliga kretslopp, biologisk mångfald och jordmånsbildning. De reglerande tjänsterna är de förbättringar i vår livsmiljö som ekosystemtjänsterna kan bidra till, exempelvis bullerdämpning, rening av vatten och reglering av vårt lokalklimat. De försörjande tjänsterna är produkter och tjänster som vi får från ekosystemen som är nödvändiga för vår överlevnad, exempelvis matförsörjning, olika råvaror och energi. De kulturella tjänsterna är det välbefinnande vi får från naturen, exempelvis fysisk hälsa, mentalt välbefinnande och sociala interaktioner.

För att få så många fördelar som möjligt, i form av ekosystemtjänster krävs att stadens grönområden hanteras på ett sådant sätt att förutsättningar finns för att bevara ekosystemtjänsterna nu och i framtiden. Det är viktigt att stadens grönområden behandlas som en helhet och att man analyserar hur staden kan ha nytta av och utveckla ekosystemtjänster.

Exempel på strategier:

- Utveckla Mariehamns grönområden för att de ska fungera som buffert för miljö- och klimatrelaterade problem
- Bevara befintliga ekosystemtjänster och förstärk bristande ekosystemtjänster

- Öka invånarnas medvetenhet om ekosystemtjänster genom att utforma attraktiva och informativa platser runt lämpliga ekosystemtjänster

Mål 2

Mariehamns grönstruktur har utrymme för biologisk mångfald. Stadens parker och grönområden bildar tillsammans en helhet vilken håller en sådan kvalitet att de arter som lever här idag har goda förutsättningar för framtiden.

En hög biodiversitet, eller biologisk mångfald, är viktig för att säkerställa att vi i staden kan dra nytta av de ekosystemtjänster vi får gratis av naturen både idag och i framtiden. I och med klimatförändringarna kommer miljön i staden att förändras. Om vi redan idag har en stor variation i staden både vad gäller habitat och arter så har vi "försäkrat" oss inför kommande klimatförändringar och kan fortfarande dra nytta av ekosystemtjänsterna även om vissa arter eller habitat skulle slås ut.

När grönområden är sammankopplade med varandra ökar möjligheterna för olika arter att överleva på sikt. Sammankopplade grönområden ger förutsättningar för arter att sprida sig över större ytor och ger större underlag för exempelvis födosök och fortplantning. När en art lever i ett isolerat grönområde är risken större att de på sikt dör ut på platsen då arten blir mycket känsligare för förändringar i sin levnadsmiljö.

De mest värdefulla biotoperna och arterna skyddas i naturvårdslagen.

Exempel på strategier:

- Förstärk svaga kopplingar mellan grönområden
- Grönområden med höga naturvärden skyddas och förvaltas på ett sätt som säkerställer naturvärdena för framtiden. Grönområden med potential till höga naturvärden utvecklas.
- Grönområden med hög biologisk mångfald har pedagogisk potential för skolor, förskolor och andra intresseorganisationer, detta bör tillvaratas och utvecklas.
- Brynzoner är särskilt viktiga ur natursynpunkt, här finns ofta en hög biologisk mångfald. Staden bevarar och utvecklar sina brynzoner med fokus på att öka den biologiska mångfalden.

Mål 3

Mariehamnarna har god tillgång till varierade park- och naturmiljöer vid och omkring sin bostad, förskola, skola och arbetsplats. Det finns sammanhängande, attraktiva gröna stråk för rekreation.

Natur och grönområden är viktiga för människors hälsa. Studier har visat en uppsjö av fördelar med att vistas i natur såsom minskad stress, bättre fysik och förbättrad koncentrationsförmåga. Studier visar även att människor som bor nära ett grönområde (inom 300 m avstånd) är mer sannolika att använda det samt stannar utomhus längre tid och tar på så vis del av de fördelar som naturvistelse ger människor. Boverket lyfter fram de tre viktigaste aspekterna för lyckade bostadsnära grönområden – tillgång, närbarhet och kvalitet. I Mariehamn är grönområdena små och behöver vara sammanbundna för att förstärka deras potential för rekreation.

Exempel på strategier:

- Förbättra rekreativa aspekter i Mariehamns grönområden baserat på medborgardialogerna som fungerat som underlag för arbetet med grönsplanen.
- Förstärk svaga kopplingar mellan grönområden, se till att inga onödiga barriärer hindrar människor från att nyttja grönområden.
- Mariehamns grönområden ska bestå av intressanta och upplevelserika miljöer vilka hjälper brukaren att orientera sig. För att uppnå detta ska befintliga rekreativa, kulturhistoriska och biologiska värden bevaras och förstärkas.
- Mariehamnarna har olika livssituationer, personligheter och behov, därför behövs en variation av grönområdestyper som erbjuder olika typer av aktiviteter.
- Fastställ vilket det maximala avståndet bör vara mellan bostad (skola/förskola?) och grönområde

Mål 4

Mariehamns grönområden förstärker stadens identitet som en maritim trädgårdsstad. I Mariehamns parker kan invånarna ta del av stadens rika historia samtidigt som de även kan njuta av de olika landskapskaraktärer som Mariehamn består av.

Mariehamns identitet syns dels i människoskapade element, såsom centrums uppbyggnad i en klassisk rutnätsstad, äldre byggnader samt gestaltade, gröna element som exempelvis Esplanaderna. Men identiteten syns även i landskapets karaktär, eller landskapsbild, exempel på detta är lövängarna i Espholm som vittnar om när området användes som betesmarker eller de branta bergen på stadens västra sida som höjer sig ur havet på ett dramatiskt vis. Genom att identifiera vilka typer av landskap som Mariehamn består av samt ta tillvara de kulturmiljöer som finns här kan man anpassa planeringen efter dessa och därmed få möjlighet att utveckla stadens egen karaktär och historia, vilket är värden som är svåra att skapa i efterhand.

Fornminnen skyddas i fornminneslagen.

Exempel på strategier:

- Stor omtanke om landskapsbild/landskapskaraktären genomsyrar planeringen och förvaltningen
- Öka medvetenheten hos mariehamnarna kring stadens kulturmiljöer mha ex infoskyltar/temadagar
- Kulturhistoriska miljöer tillvaratas och utvecklas på ett sådant sätt att den historiska karaktären framhävs.
- Säkerställ en tydlig koppling mellan grönområden och strandkanter/områden
- Promenadvägarna längs med stränderna, vilka är en viktig del av Mariehamns identitet, bevaras och utvecklas

Enligt stadsutvecklingsnämndens verksamhetsplan ska ett förslag till grönplan tas fram 2021.

Stadsarkitektens förslag: Stadsutvecklingen föreslår inför stadsstyrelsen att de fyra målen för Mariehamns grönplan godkänns inför fortsatt framtagning av grönplanen.

Beslut: Förslaget godkänns.

Stadsstyrelsen 59 §, 25.3.2021

Bilaga:

- Kartläggning av Mariehamns gröna värden; D – Stds 59 §

Kanslichefens beredning: Den 23.4.2019 godkände stadsfullmäktige ett miljöprogram för perioden 2019-2030.

I stadens miljöprogram som godkändes av stadsfullmäktige 23.4.2019 ingår stadens miljömål. Miljömål 4 stipulerar att:

Utveckling av stadens markanvändning genomförs på ett sätt som säkrar närhet till grönområden, biologisk mångfald möjlighet till en hållbar livsstil samt motståndskraft inför klimatförändringar.

Till målet finns angivet ett antal indikatorer varav den första lyder: Grönplan (plan för grönområden) utarbetad senast 2020.

Grönplanen fastställs av stadsfullmäktige och blir ett viktigt styrdokument som behövs för att förbättra stadens miljöprestanda och som kommer att ligga till grund för bland annat framtida beslut om stadsplaner. Det är i syfte att säkra att förslaget till plan när det väl är färdigt har ett innehåll som motsvarar de politiska förväntningarna angeläget att de målsättningar som ligger till grund för utarbetandet är väl förankrade. Av denna orsak förs målsättningarna till stadsstyrelsen för beslut.

Efter att målen tagits fram vidtar en beredningsprocess som långt liknar processen för stadsplaner med bland annat utställning. I processen och planförslaget kommer man även att förhålla sig till förbättrings- och utvecklingsförslag och i samband med det inhämta utlåtande från bland annat infrastrukturnämnden och landskapet.

Bilagt även resultatet av den medborgarundersökning över hur befolkningen använder grönområden i Mariehamn.

Stadsdirektörens förslag: Stadsstyrelsen godkänner följande fyra mål för fortsatt framtagning av grönplan för Mariehamn.

Mål 1

I Mariehamns grönstruktur tas ekosystemtjänster tillvara och utvecklas till nytta för människa och natur.

Mål 2

Mariehamns grönstruktur har utrymme för biologisk mångfald. Stadens parker och grönområden bildar tillsammans en helhet vilken håller en sådan kvalitet att de arter som lever här idag har goda förutsättningar för framtiden.

Mål 3

Mariehamnarna har god tillgång till varierade park- och naturmiljöer vid och omkring sin bostad, förskola, skola och arbetsplats. Det finns sammanhängande, attraktiva gröna stråk för rekreation.

Mål 4

Mariehamns grönområden förstärker stadens identitet som en maritim trädgårdsstad. I Mariehamns parker kan invånarna ta del av stadens rika historia samtidigt som de även kan njuta av de olika landskapskaraktärer som Mariehamn består av.

Beslut: Förslaget godkänns.

Stadsutvecklingsnämnden 2 §, 18.01.2022

Vid mötet presenterar konsultföretaget Ekologigruppen sin utredning om spridningsanalys, som är en del av underlagsmaterialet till Grönplan för Mariehamn. Vid informationstillfället deltar även infrastrukturnämnden och tjänstemän från infrastrukturektorn.

Stadsarkitektens förslag: Stadsutvecklingsnämnden tar informationen till kännedom.

Beslut: Förslaget godkänns.

Bilaga:

- Spridningsanalys, underlag till Grönplan för Mariehamn, 04.01.2022; E – SUN 2 §
-

Stadsutvecklingsnämnden 23 §, 14.06.2022

Bilagor:

- Ekosystemtjänster i Mariehamn; F – SUN 23 §
- Kolinlagring i Mariehamns grönstruktur; G – SUN 23 §
- Naturinventeringar av grönområden inom Mariehamns stad år 2020 och 2021 & Naturinventeringar inför planläggning i Apalängen för år 2018; H – SUN 23 §

- Mariehamns gröna värden – kompletterande dialog riktad till barn; I – SUN 23 §
- Anteckningar från dialogen med tillgänglighetsgruppen; J – SUN 23 §
- Grönområdesplanering beaktande ett socialt perspektiv; K – SUN 23 §
- Mariehamns gröna kulturmiljöer; L – SUN 23 §
- Landskapskaraktärsanalys för Mariehamn; M – SUN 23 §
- Utkast till grönplan för Mariehamn, 7.6.2022; N – SUN 23 §

Under arbetet med grönplanen har möten hållits med infrastruktursektorn och stadens miljösamordnare angående strategier, riktlinjer och åtgärder.

Landskapsregeringens kulturbyrå har varit behjälplig med framtagande av underlagsmaterialet "Mariehamns gröna kulturmiljöer".

Landskapsregeringens miljöbyrå har bidragit med inventeringar.

Inför och under arbetet med grönplan har inspiration hämtats från flera svenska grönplaner, bland annat Kristianstad kommuns grönplan samt Lidingö kommuns grönplan. Utöver dessa exempel har även flera skrifter framtagna för att fungera som stöd för grönplanearbete studerats, främst har Tankesmedjan Moviums skrift "Grönplanering – en handledning" använts som stöd.

Underlagsmaterial har tagits fram både internt samt av konsulter.

Flera deltagandeprocesser har utförts. I april 2020 utfördes en kartenkät där de svarande fick fylla i sina gröna favoritplatser och favoritstråk i Mariehamn, de gröna platser och stråk som man oftast använder och gröna platser med utvecklingsbehov. Denna besvarades av 428 personer. Kartenkäten hade en låg svarsfrekvens bland personer under 20 år (2 %) och det konstaterades att staden behöver göra kompletterande undersökningar kring denna åldersgrupp. Under hösten 2020 och våren 2021 utfördes, tillsammans med Rädda Barnen, en dialog riktad mot barn och ungdomar för att komplettera kartenkäten. Sammanlagt har ca 140–150 barn deltagit i dialogarbetet. Åldrarna har varierat mellan 4 till 17 år och fördelningen mellan deltagande flickor och pojkar har varit förhållandevis jämn. I dialogarbetet fick barnen märka ut sina gröna favoritplatser samt platser de inte tycker om i Mariehamn samt motivera vad som är bra respektive dåligt med platserna. Staden har även hållit en dialog med tillgänglighetsgruppen. Denna utfördes som en workshop där de deltagande delades in i par som sedan fick diskutera stadens grönområden. Paret fick tillsammans ange 3 gröna favoritplatser eller platser man tycker att fungerar bra och därefter 3 platser som inte fungerar så bra. Efter diskussionerna fick paret presentera platserna de tillsammans kommit fram till för resten av gruppen. Efter detta följde en kort diskussion om vad som kännetecknar en bra grön plats.

Grönplanens syfte

Syftet med grönplanen är att ge en helhetsbild av Mariehamns grönstruktur och belysa hur denna bidrar med värden för både människor och natur. Grönplanen ska också ge tydliga direktiv kring hur Mariehamns grönstruktur bör hanteras i planering och förvaltning framöver.

Grönplanen är vägledande för Mariehamns fortsatta utveckling i och med att den utgör underlag för stadsplaneringen i både stor och liten skala.

Grönplanen syftar även till ökad delaktighet och kunskap om Mariehamns grönstruktur.

Grönplanens upplägg

Grönplanen inleds med en beskrivning om vad en grönplan är, syftet med planen, hur den ska användas samt avgränsningen av arbetet. Efter detta följer en nulägesbeskrivning som beskriver Mariehamns befintliga grönstruktur i enlighet med generalplanen samt stadsplanerna. Därtill grönplanens mål med tillhörande strategier och riktlinjer kring hur dessa mål ska uppnås. Vid presentationen av målet redovisas även de underlag som ligger till grund för arbetet med målet. I slutet av varje mål redovisas relevant kartmaterial. Utredningarna resulterar i en karta över Mariehamns värdeområden med de gröna korridorer som binder samman dessa till en fungerande helhet. Slutligen följer en åtgärdsplan för det fortsatta arbetet med stadens grönstruktur samt en strategi för uppföljning av grönplanen.

Mariehamns värdeområden samt gröna korridorer

Värdeområdena omfattar grönstruktur som innehar följande kvaliteter:

- Klass I, - II - och III biotoper
- Natura 2000-områden
- Naturskyddsområden (SN i stadsplan)
- Områden viktiga för spridningsförutsättningarna i staden
- Gröna favoritplatser i Mariehamn
- Identitetsskapande grönska
- Områden som bidrar med ekosystemtjänster

Värdeområdena ska skyddas från exploatering. De gröna korridorerna ska studeras för att om möjligt förstärkas och beaktas i framtida stadsplaneprocesser. Utöver denna information redovisas i kartan även barriärer för grönstrukturen. Dessa utgörs av stadens mest trafikerade vägar och ska studeras närmare för att om möjligt minska barriäreffekter för människor och djur. Slutligen redovisas även gröna korridorer över kommungränsen. Dessa korridorer är viktiga att bevara för att stadens grönstruktur inte ska bli isolerad från övriga Åland.

Åtgärdsplan och uppföljning

I åtgärdsplanen presenteras åtgärder som ska utföras för att uppfylla grönplanens mål. Vid respektive åtgärdsförslag noteras även vilken enhet inom staden som har ansvar för respektive åtgärd. Minst en gång per mandatperiod ska grönplanens åtgärdsplan presenteras för nämnden. Man har då möjlighet att gå igenom vilka av åtgärderna som är utförda samt vilka som ännu är ogjorda och bestämma vilka av åtgärderna som ska prioriteras under mandatperioden.

Fortsatt arbete

Efter att utkastet godkänns av stadsutvecklingsnämnden och stadsstyrelsen arrangeras ett informationsmöte för allmänheten där medborgarnas åsikter om planen tas in. Utöver det skickas utkastet på remiss till ett flertal instanser:

- Infrastrukturnämnden
- Kultur- och fritidsnämnden
- Äldrerådet
- Landskapsregeringens miljöbyrå
- Landskapsregeringens kulturbyrå
- Jomala kommun
- Lemlands kommun
- Ålands Natur och Miljö
- Ålands handikappförbund
- Rädda Barnen
- Mariehamns pensionärsförening

I det fortsatta planarbetet bemöts remissvar och synpunkter. Planutkastet fördjupas och vidareutvecklas till ett planförslag som behandlas av stadsutvecklingsnämnden och stadsstyrelsen. Styrelsen ställer ut planförslaget i 30 dagar. Om större ändringar görs i planförslaget ställs det ut på nytt i 30 dagar. När styrelsen behandlat ärendet färdigt tar fullmäktiges behandling vid. Planen har ingen rättsverkan men utgör underlag för stadens planering framöver och är styrande för stadens förvaltningar.

Stadsarkitektens förslag: Stadsutvecklingsnämnden godkänner inför stadsstyrelsen utkastet till grönplan från den 14.06.2022 och ordnar ett informationstillfälle för allmänheten.

Stadsutvecklingsnämnden föreslår inför stadsstyrelsen att planutkastet skickas på remiss till berörda nämnder såsom infrastrukturnämnden, kultur- och fritidsnämnden och äldrerådet samt organisationer som Ålands landskapsregering, Jomala kommun, Lemlands kommun, Ålands Natur och Miljö, Ålands handikappförbund, Rädda Barnen, Mariehamns pensionärsförening och Ålands Fountainhouse r.f.

Ärendet justeras omedelbart.

Beslut: Förslaget godkänns.

Stadsstyrelsen 166 §, 16.6.2022

Stadsdirektörens förslag: Stadsstyrelsen omfattar förslaget till grönplan från den 14.06.2022 och ordnar ett informationstillfälle för allmänheten.

Planutkastet skickas på remiss till stadens nämnder och grannkommuner och ställer samtidigt ut planförslaget med möjlighet för allmänheten att inkomma med synpunkter och remissutlåtanden.

Beslut: Förslaget godkänns.
